

سخن ناشر

انتشار دستور سخن، نخستین دستور زبان فارسی که میرزا حبیب اصفهانی در سال 1289 ق در استانبول منتشر کرد، نقطه‌ی عطفی در تاریخ زبان فارسی است و سرآغازی برای نگاه عالمانه به زبان. سال‌ها پیش از انقلاب مشروطه مسائل زبان و خط فارسی از دل‌نگرانی‌های روشنفکران و اندیشمندان این حوزه بود. پس از انقلاب مشروطه، عصر نوینی در ایران آغاز شد که دگرگونی‌های بسیاری از جمله زبان و خط را ناگزیر ساخت. از آن زمان تا کنون فرهنگستان زبان و نیز زبان‌شناسان و استادان زبان و ادبیات فارسی کوشش‌های بسیار برای بهبود وضعیت زبان و خط فارسی به کار بسته‌اند و در بسیاری موارد نیز توفیق یافته‌اند. اما ساختمان زبان فارسی و نیز سیر تاریخی آن همواره مانعی بوده است برای دست یافتن به یک زبان‌نگاره‌ی یکسان که مورد توافق و تأیید همه‌ی استادان و زبان‌شناسان باشد.

روشن است که در حال حاضر آشفتگی‌هایی در خط فارسی وجود دارد اما نباید درباره‌ی آثار این آشفتگی‌ها مبالغه کرد. وجود اختلاف‌هایی در جزئیات خط، از نظر تحرکی که در اندیشه‌های پژوهشی ایجاد می‌کند، جالب است. از سوی دیگر باید توجه کرد که اختلاف در شیوه‌های نوشتن، تا حدی در ذات زبان و خط نهفته است، زیرا انتقال اطلاعات زبانی یا گفتاری از راه خط در همه‌ی زبان‌ها و در همه‌ی سرزمین‌ها و دوران‌ها به‌ناچار درگیر عوامل طبیعی ضد نظم است. سلیق و رویکردهای شخصی را نیز باید بر دیگر عوامل افزود.

با این حال، امروزه زبان و به پیروی از آن خط فارسی باید برآورنده‌ی نیازهای مخاطبان در زمینه‌ها و حوزه‌هایی باشد که از سنت و تاریخ ما برنخواسته‌اند و محصول مدرنیته غربی هستند و بیرون از دایره‌ی تجربه و زندگی اجتماعی و تاریخی ما تکوین یافته‌اند. آمیزش ما با این پدیده‌های مدرن - که باستان‌شناسی از آن جمله است - در گرو این است که زبان فارسی با آنها دمساز شده و درباره‌ی آنها گویا شود. بنابراین در شیوه‌ی خط باید هر آنچه را که به بیان روشن و دقیق متن علمی یاری می‌رساند،

به کار گرفت تا نتیجه‌ی بهتری حاصل شود.

بر این اساس، درباره‌ی زبان‌نگاره‌ی کتاب پیش رو، لازم است چند نکته را که شاید برای برخی خوانندگان ناشناخته باشد، بازگو کنیم:

- نخست آنکه کسره‌ی اضافه که نشانه‌ای برای بیان نسیت، رابطه، تعلق، و ملکیت میان دو اسم یا نسبت دادن صفتی به چیزی یا کسی است، پس از کلمات پایان‌گیر به «ها»ی غیر ملفوظ، همه‌جا به صورت «ی» («یای» بلند) نوشته شده است، حال آنکه بیشتر آن را با «یای» کوچک همزه‌مانند بر کرسی حرف «ها» به صورت «-ی» نمایش می‌دهند. سابقه‌ی نگارش کسره‌ی اضافه به صورت «ی» به کهن‌ترین دستنویس‌های فارسی مانند حدود العالم من المشرق الی المغرب نوشته‌شده در 372ق، تفسیر قرآن پاک بازمانده از اواخر قرن چهارم و اوائل قرن پنجم هجری، و نیز الابنیه عن حقایق الادویه به‌جامانده از اوائل قرن پنجم هجری باز می‌گردد.

- صورت مضارع مصدر «بودن» («ام»، «ای»، «است»، «ایم»، «اید»، و «اند») جدا نوشته شده است. گرایش به یا فاصله نوشتن «است» در فعل‌های ترکیبی در سال‌های اخیر بسیار مشهود است؛ ما نیز همه‌ی صیغه‌های آن را در این کتاب جدا نوشته ایم.

- درباره‌ی چگونگی نگارش کلمه‌ی سی‌یلک (سیلک) گفتنی است: در فارسی، مصوت کسره‌ی مشیع و مصوت «ی» یکسان نوشته می‌شود؛ وقتی در کلمه‌ای، این دو در کنار هم قرار گیرد، مثل سیلک یا Pier زمینه برای ایجاد مشکل در تلفظ پیش می‌آید طوری که گاه تلفظ نادرست آن از گویندگان تلوزیون هم شنیده شده است. و البته آگاه ایم که نمی‌توان، یا به دیگر سخن شایسته نیست یک کلمه را با در نظر گرفتن مخاطبان مختلف به صورت‌های دو یا چندگانه نوشت؛ اگرچه تداول در این خصوص شرط است و نباید کلمات را، ولو به درستی، طوری تغییر داد که ناشناس بشود، اما معتقد ایم هنوز سیلک با این املا چنان وضعی ندارد که نشود آن را اصلاح کرد. بنابراین بهتر است کم‌کم سی‌یلک را این‌گونه بنویسیم تا املاي آن، با هدف تلفظ درست این واژه، تغییر یابد.

- و دیگر اینکه به پیشنهاد نویسنده در املاي چند کلمه تصرف شده است؛ از جمله آنکه «حتی» به صورت «حتا»، و «مستثنی» به صورت «مستثنا» آورده شده است که هرچند پسند و قبول همگان نیست اما از آنجا که با اصل پرهیز از التباس و هم‌نویسی واژه‌های همنام تعارض نداشت، این رویه در زبان‌نگاره‌ی کتابی که در دست دارید، پی گرفته شد.

این کتاب، در زمره‌ی مهم‌ترین کتاب‌هایی است که به مباحث نظری در باستان‌شناسی و علوم میان‌رشته‌ای این حوزه پرداخته است، و این موجب امتنان ویژه از نویسنده‌ی فرهیخته‌ی آن و مایه‌ی خشنودی ناشر در انتشار آن است و افزون بر این، نشر آن سبب آشنایی بنیادین علاقه‌مندان به‌ویژه دانشجویان باستان‌شناسی و دیگر رشته‌های مرتبط با اصول اولیه‌ی این دانش خواهد بود.

جدای از آنچه یاد شد خرسندی دیگر ناشر در انتشار کتاب حاضر این است که برای تولید کاغذ متن آن هیچ درختی قطع نشده است و از سوی دیگر کاغذ آن نه بازیافتی است و نه کاهی. کاغذ این کتاب به‌دست‌آمده از نیشکر است؛ آخرین محصول فراوری‌شده از نیشکر که از ساقه‌های این گیاه به دست می‌آید کاغذهایی است که این کتاب نیز بر روی نوعی از آنها ارائه شده است. از این رو موجب خشنودی ناشر و بسیاری از خوانندگان است که در چاپ این کتاب هیچ درختی در هیچ کجای جهان فرو نیفتاده است. و مهم‌تر، این نکته است که به خاطر نوع ماده‌ی اولیه‌ای که در تولید این کاغذ به کار می‌رود رنگ آن اندکی از سفیدی مطلق به دور است که این ویژگی هنگام مطالعه بازدارنده‌ی بازتاب‌های نامناسب نور از روی صفحات کتاب و در نتیجه آسیب کمتر چشم خواننده می‌شود. ضرورت این امر (رنگ کاغذ) در تولید کتاب تا بدانجاست که اکنون بیش از سه دهه است در کشورهایی که «سلامتی شهروندان» و «توسعه‌ی پایدار» را با هم مورد نظر دارند کتاب‌ها بر روی کاغذ غیر سفید چاپ می‌شود تا ضمن بازتاب کمتر نور و

در نتیجه آسایش بیشتر چشم خوانندگان، در افزایش میزان مطالعه در جامعه نیز مؤثر باشد.

انتشارات ایران نگار